

ittifak yapmaya zorladı. Yaklaşık altmış yıl hüküm süren Ebû Mervân 496 (1103) yılında vefat etti. Ebû Mervân'ın oğlu ve emirliğin son reisi Yahyâ b. Abdülmelik Murâbitlar'ın Endülüs'e hâkim olmasıyla sadece bir yıl varlığını sürdürdürebildi. Benî Rezin emirliği 497'de (1104) tarihe karıştı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 499-500; İbn Hayyân, *Crónica del Calife 'Abdarrahman III an-Nasir entre los años 912 y 942* (trc. M. J. Viguera – F. Corriente), Zaragoza 1981, tür.yer.; a.mlf., *el-Muḥtebes* (nşr. Abdurrahman Ali el-Haccî), Beyrut 1965, s. 72, 203, 205; Feth b. Hâkân, *Kalâ'idü'l-İkîyân* (nşr. Hüseyin Yûsuf Haryûş), Zerkâ 1409/1989, I-II, 157-169; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, II, 108-115; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, III, 181-184; İbnü'l-Hatib, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1424/2003, II, 194-196; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, I, 87; II, 58; R. Arié, *Aperçus sur les royaumes berbères d'al-Andalus V/XI*, Le Caire 1958, bk. İndeks; J. B. Vilá, *Historia de Albaracín y su Sierra II: Albarracín Musulmán*, Tünel 1959, bk. İndeks; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politic and Society in Islamic Spain 1002-1086*, Princeton 1985, s. 93; a.mlf., "Razin", *El²* (İng.), VIII, 478-479; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs: Dûvelü't-tavâ'if*, Kahire 1408/1988, s. 253-259; M. J. Viguera Molins, *Los reinos de taifas y las invasiones magrebies*, Madrid 1992, bk. İndeks; A. A. Gorbea, "Las torres berebres de la Marca Media. Aportaciones a su estudio", *Cuadernos de la Alhambra*, XII, Granada 1976, s. 279-305; Kemâl Seyyid Ebû Mustafa, "Benü Rezin ve devrühümü's-siyâsi ve'l-ḥadârî fi Şentemeriyyeti's-şark", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XXXV, İskenderiye 1987, s. 201-236.

SOHA ABBODD HAGGAR

REZZÂK

(الرِّزَاقُ)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "rızık vermek" anlamındaki **rezk** kökünden türeyen **rezzâk** kelimesi "kesintisiz biçimde çokça rızık veren" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren" mânasına gelir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rzq" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rzq" md.). Kur'an-ı Kerim'de "rezk" kavramı birkaç âyetle "yedirmek, nasiplendirmek; yiyecek" anlamında insana nisbet edilmiş, eliyi aşkın yerde fil kalıplarıyla, elliye yakın yerde de "rızık" şekliyle Allah'a izâfe edilmiştir. Birçok âyetle insana, onun bilgi alanına giren ve girmeyen sayısız canlıya verilen nimetlerin Allah'ın varlığı, birliği, kudreti, irade ve merhametinin âlâmetleri olduğu belirtilmekte, insanlardan bu nimet-

lerin sahibini tanımaları ve ellerindeki imkânlardan başkalarını da faydalandırmaları istenmektedir: "Ne olurdu onlara, Allah'a ve âhiret gününe inansalar ve O'nun kendilerine lutfettiği nimetlerden dağıtsalar!" (en-Nisâ 4/39). Ondan fazla âyetle Allah'ın dilediği kimselerin rızıkını bollastıracağı, dilediklerininkini daralttığı, bazan da hesapsız verdiği ifade edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "rzq" md.). Beş âyetle "rızık" ismi "hayr-ür-râzıkın" (rızık verenlerin en hayırlısı) terkibiyle zât-ı ilâhiyeye izâfe edilmiştir. Bu terkinin yer aldığı âyetlerin bir kısmında rızık kavramı "yiyecek ve içecek dahil olmak üzere maddî servet ve nimetler", bir kısmında ise "dünya ve âhiret hayatına yönelik mânevî değerler, cennetteki imkânlar" mânasına gelmektedir (el-Mâide 5/114; el-Hac 22/58; el-Müminün 23/72; Sebe' 34/39; el-Cum'a 62/11). Zâriyât sûresinde (51/56-58) Cenâb-ı Hak cinleri ve insanları kendisine kuluk etmeleri için yarattığını, onlardan rızık istemediğini ve kendisini doyurmalarını arzu etmediğini bildirdikten sonra bütün yaratıklara rızık verenin (rezzâk) kendisi olduğunu belirtmektedir. Rızık genel anlamıyla "faydalanılacak şey" diye anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kur'an'da geçen rızık kavramının konuları lutf ve bağış, yağmur, yiyecek, meyve, cennetteki imkânlar vb. hususları içerdiği görülür (krş. İbnü'l-Cevzî, s. 324-326).

Rezzâk ismi İbn Mâce ve Tirmizî'nin esmâ-i hüsnâ rivayetinde yer almaktadır ("Du'â", 10; "Da'avât", 82). Birçok hadis rivayetinde "rezk" kavramının maddî ihtiyaçların yanı sıra mânevî değer ve mükâfatlar konumunda kullanıldığı görülür. Bunlar arasında İslâm dini, Kur'an'ı anlama yeteneği, şehitlik, sabır, sevgi ve bereket gibi lutfular yer alır (Wensinck, *el-Mu'cem*, II, 252-253). Hz. Peygamber'in özellikle İslâmiyet'i yeni benimseyenlere okumalarını tavsiye ettiği duada Cenâb-ı Hak'tan rızık talep ettiği de görülmektedir: "Allahım! Günahlarımı bağışla, bana merhamet et, daima doğru yolu izlememi nasip et, beden sağlığı lutfet ve beni rızıklandır" (*Müsned*, I, 185; Müslim, "Zikir", 33-36; Ebû Dâvûd, "Şalât", 135). Enes b. Mâlik'in rivayet ettiğine göre Medine'de fiyatların yükselmesi üzerine ashap Resûlullah'tan fiyat belirlemesi yapmasını istemiş, o da şöyle demiştir: "Her şeyi yaratan, rızık kusan ve genişleten, rezzâk olan ve fiyatlarla hâkim olan sadece Allah'tır. Rabbimin huzuruna çıkarken herhangi birinizin can veya mal konusunda kendisine haksızlık ettiğim iddiasıyla benden davacı olmasını

istemem" (*Müsned*, III, 286; Dârimî, "Büyü", 13; krş. İbn Mâce, "Ticârât", 27).

İkinci de "rezk" kökünden türemiş sıfatlar olup Allah'a nisbet edilen rızık ile rezzâk arasındaki fark, rezzâkın "nimetlerinden ardarda ve fazlasıyla faydalandıran" şeklindeki anlamıyla rızıktan daha zengin bir içeriğe sahip olması ve sadece O'nun için kullanılmasıdır. Rızık ise "rızıkla vesile ve sebep olan" mânasına alındığında insan için de söz konusudur. Rızık "çeşitli alanlarda kendisinden faydalanılan şey" biçiminde yorumlanarak (*Kâmûs Tercümesi*, III, 858) genelde zâhirî ve bâtinî olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Zâhirî rızık bedenlere aittir. Allah sayısız mahlûkatın rızıkını yaratan, onların istifadesine veren ve bedenlerin bundan yararlanarak belirlenmiş zamana kadar varlıklarını sürdürme mekanizmasını icat edendir. Bâtinî rızık ise zihni ve kalbi mâmur eden bilgi ve mârifettir (Mâtürîdî, vr. 733^a; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rzq" md.; Gazzâlî, s. 90; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rzq" md.). Kur'an-ı Kerim'de, insanların sebep konusunda teşebbüs ve gayretleri varsa da toprağa atılan tohumun yeşerip ürün vermesini sağlayan, suyu buluttan indiren, ateşe yakma gücünü veren Allah olduğu beyan edilerek (el-Vâkıa 56/58-73) yer küresinde hayatın başlaması, insan türünün oluşması ve hayatını sürdürmesinin rezzâk isminin sonuçları olduğu bildirilir. Ardından mânevî nimetlerin en büyüklüğünden olan Kur'an'ın önemi vurgulanır ve bütün bunlara karşılık bazı insanların Kur'an'ı yalanlama nankörlüğüne saptığı belirtilir (el-Vâkıa 56/77-82). Hz. Peygamber'e nisbet edilen yemek dualarından biri bu ilâhî beyan paralelinde bir muhteve taşır: "Allahım! Bütün övgü ve senâlar sanadır. Yedirdin, içirdin, yemeğe doyurdun, suya kandırdın. Nankörlük, itaatsizlik ve senden müstağni olan küstahlığı göstermeksizin, hamd ve şükürümüzü sana sunarız ey rabbimiz!" (*Müsned*, IV, 236; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "vd'a" md.).

Gazzâlî rezzâk isminden kulun alabileceği nasibi iki noktada özetler. Bunlardan biri gerçek anlamda rızık verenin Allah olduğunu bilmesi, O'ndan talepte bulunması ve O'na güvenmesidir. İkinci O'nun kullara hakka kılavuzluk eden bir ilim, irşat eden bir dil, veren bir el lutfetmesidir. Böylece kul sözleri ve fiillerinin yardımıyla değerli rızıkların kalplere ulaşmasına aracı olur. Allah bir kulu sevdiğinde yaratılmışların ona olan ihtiyacını artırır ve onu ilâhî nimetlerin ihtiyaç sahiplerine ulaşmasına vasıta kılar (*el-Maḥşadü'l-esnâ*, s. 90-

91). Rezzâk Allah'ın fiilî isim ve sıfatları içinde yer alır; ayrıca muğnî, mukît ve nâfi' isimleriyle de muhteva münasebeti içinde bulunur (ayrıca bk. RIZİK).

BİBLİYOGRAFYA :

Kāmūs Tercümesi, III, 858; Wensinck, *el-Mu'cem*, II, 252-253; Müsned, I, 185; III, 286; IV, 236; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 733^a; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dımaşk 1404/1984, s. 54; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fî şu'abî'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 203; Gazzâlî, *el-Maḥṣadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 90-91, 174; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aḥṣâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 122^b-124^b; İbnü'l-Cevzî, *Nûzhetü'l-a'yûn*, s. 324-326; Musa Çokar, *Mâtürîdî'de Esmâ-i Hüsnâ*, Isparta 2002, s. 60-62.

BEKİR TOPALOĞLU

RİDVÂN

(الرضوان)

Kur'ân-ı Kerîm'de "rızâ" anlamında yer alan bir terim; cennetin muhafızı kabul edilen melek (bk. MELEK; RİZÂ).

RİDVÂN BİATİ

(bk. BEY'ATÜRRİDVÂN).

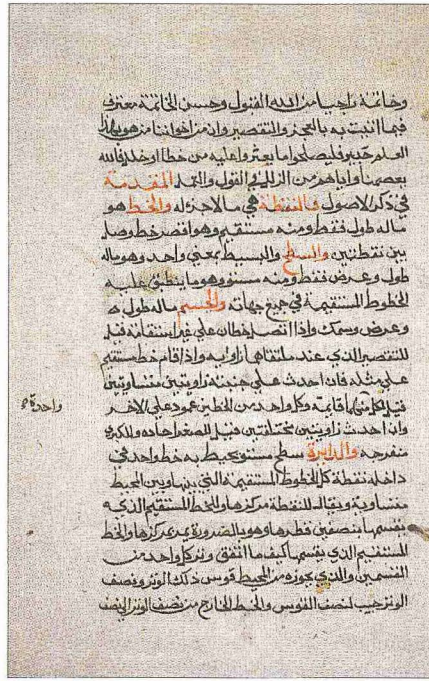
RİDVÂN el-FELEKÎ

(رضوان الفلكي)

Rıdvân Efendi b. Abdillâh er-Rezzâz el-Müneccim el-Ebherî el-Cânî el-Felekî el-Mısrî (ö. 1122/1710)

Mısırlı astronomi bilgini ve alet yapımcısı.

Hayatına dair yeterli bilgi yoksa da çok iyi bir astronomi ve matematiği eğitimi aldığı anlaşılmaktadır. Hayatının büyük bir kısmını Bulak'ta geçirdi. 1680'de hacca gitti, bu arada Mekke ile Medine'nin namaz vakitleri için cetvel hazırladı. Eminönü'nde Yenıcamî'nin (1663) güneybatı duvarındaki güneş saatini yapan Rıdvân isimli kişinin aynı şahıs olması ve bu tarihlerde İstanbul'da bulunması kuvvetle muhtemeldir. Rıdvân el-Felekî 23 Cemâziyelevvel 1122'de (20 Temmuz 1710) Kahire'de vefat etti. Astronomi, aritmetik ve geometri konularında yazdığı kitapların müsveddelerinin bir deve yükü tuttuğu söylenir. Rıdvân Efendi'nin birçok astronomi aleti ve gök küresi imal ettiği bilinmekte-

Rıdvân el-Felekî'nin *Düstûru usûlî 'ilmi'l-mîkât ve neticetü'n-nazar fî tahrîri'l-evkât* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Şeyhülislâm Esad Efendi Medresesi, nr. 119/1)

dir (Abdurrahman b. Hasan el-Cebertî, I, 139). Cemâleddin Yûsuf b. Abdullah el-Kilercî el-Felekî ile birlikte Uluğ Bey zîcindeki hesaplamalara göre tunçtan iki parça halinde dökme olarak yaptıkları ve üzerindeki yazı ve figürleri gümüş kakmalarla belirttikleri bir gök küresi halen Saint Petersburg Lomonosov Müzesi'nde sergilenmektedir (Savage-Smith – Belloli, s. 233).

Eserleri. 1. *ez-Zicü'l-müfid 'alâ usûlî'r-raşadi'l-cedîdî's-Semerḳandî* (ez-Zicü'r-Rıdvânî). Uluğ Bey zîcinin Kahire boylamına uyarlanmış şekli olup bir mukaddime, dört bölüm (makale) ve cetvellerden oluşur. 2. *Esne'l-mevâhib li-taḳvîmi'l-kevakib*. Uluğ Bey zîcinin Kahire boylamına göre yapılmış ölçümlerinin tekrar gözden geçirilerek düzenlenmiş şeklidir. 3. *ed-Dürrü'l-ferîd 'ale'r-raşadi'l-cedîd*. Bir mukaddime, on iki bab ve bir hâtime-den meydana gelen eser Uluğ Bey zîcinin Kahire boylamına göre düzenlenmiş diğer bir şeklidir. 4. *'Umdetü üli'n-nühâ ve'l-'irfân fî 'ilmi'l-mîkât ve'l-kıbleti bi-Dâğıstân*. Bir süre Mısır'da bulunan Dağıstanlı âlim Muhammed b. Muhammed el-Kerhî için telif edilmiş olup ilm-i mîkât ve Dağıstan'ın kible tayini konuları hakkındadır. 5. *Buğyetü's-sâ'îl fî vaz'îl-mezâvil*. Mukaddimesi Rıdvân el-Felekî tara-

fından yazılan eserdeki İstanbul ve Kahire enlemlerine göre hesap edilmiş cetveller muhtemelen Sâlih Efendi'ye aittir. 6. *Buğyetü't-tullâb fî'sih'râcî'l-a'mâlî'l-felekiyye bi'l-hisâb*. 7. *Düstûru usûlî 'ilmi'l-mîkât ve neticetü'n-nazar fî tahrîri'l-evkât* (*Neticetü'l-kubrâ*). Astronomi öğrencileri için bir el kitabı niteliğinde olup bir mukaddime, dört bab ve bir hâtime-den meydana gelir. 8. *Neticetü'l-efkâr fî ma'rifeti'l-'ameli bi'l-leyli ve'n-nehâr* (*Neticetü's-suğrâ*). Bir mukaddime, dört bab ve cetvellerden oluşur. 9. *Ḳırânü'l-ulviyyîn Zühâl ve'l-Müşterî bi'l-vasaṭi'l-mesîr*. Satürn ve Jüpiter gezegenlerinin birbirlerine yaklaşımları hakkında İbn Şâtir'in metoduyla kaleme alınmış bir çalışmadır. 10. *Tırâzü'd-dürer fî rü'yeti'l-ehille ve'l-'ameli bi'l-kamer*. 11. *Kelâmun kâfîn fî ma'rifeti'l-ictimâ' ve'l-istikbâl ve'l-küsûf ve'l-husûf*. Manzum bir eser olup "kâf" harfiyle kafiye yapılmış olduğundan bu isimle anılmaktadır.

Rıdvân el-Felekî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Cevheretü'l-lâmî'a ve'n-neticetü'l-câmî'a*, *Düstûru neticetü'l-mukaddime fî a'mâlî 'ilmi'l-mîkât*, *Cedvelü taḳvîmi's-şems li-tûli Mekke*, *Cedâvil li-tûli Medîne*, *Zîc li-tûli Mısırî'l-Kâhire*, *Risâ-*